

ORTAÇAĞDAN, KADINDAN

Faruk AKYOL

Philosophia Perennis sözkonusu edildikte, çeşitli adlar yakıştırılan pek çok dönemden söz etmek kolay bir iştir. Üzerinde aşağı yukarı bir anlaşma sağlanmış olan pek çok zaman aralığı bize belli önermelerle birlikte özniteliksel açılımlarını sunarlar. Önermenin özündeki belirleyici ilke, kendisine ilişkin nedenleri ile birlikte ele alındıkta, hem geçmişine hem de geleceğine bağlar atan bir temellendirmeyi üstlenir.

Kendilerine ilişkin dönemsel bağları atan önermeleri biçimlendiren, onlara can veren, işlevsellik katan bireysel çalışmalardır. Bu çalışmaların nesne durumuna getirildikte, kendilerine ulaşılabilir kalkış-noktaları çeşitliliğini de gözönünde bulundurmak zorunludur. Yakın zamanlara değin, neredeyse ezberlenmiş bakış-açılarından ele alınan düşünürlerin farklı bakımlardan, alışlagelenin dışında bakış açılarından ele alınması felsefi zenginliğin, çok-anlamlılığın sınırsızlığının verdiği keyfi yaşatır olmuştur. Toplumsal-ekonomsal dinamizmin de itkisiyle sağlanan bakış açılarından biri de kadına ilişkin sorularla nesnesine yaklaşan, yaklaşmak isteyen bakış açısıdır.

Belirleyenlerin, belirlenenlerin özniteliksel donanımlarından ne yeterince ne de gereğince haberdar oldukları bir dönem Ortaçağ. Sözkonusu dönemin ilk yarısının, özellikle onüçüncü yüzyıla kadar olan kısmının özelliği, 'credo ut intelligam'* önermesi eşliğinde bir varolana yönelmedir. Varolanın tüketesiye belirlenimi dönemin ontolojik döngüsü içinde 'olmazsa olmaz' bir modeldir. Bu modelin kurucusu değil belki ama geliştiricisi, geliştirilmesine önyak olmuş bir filozof-tarılbilimcidir Augustinus. Gerçi Ortaçağın zamansal aralığı içine sokulmayan, dışında bırakılan birisidir; an-

(*) "Anlamak için inanıyorum."

cak onun, tıpkı Boethius gib Antikçağ ile Ortaçağ arasında kurulmuş bir köprü görevi var. Özellikle onüçüncü yüzyılda Ortaçağ düşüncesinin bir başka kilit noktası olan Thomas Aquinas'ın arkadaşı Fidenzalı John ya da öteki ve bildik adıyla Bonaventura, Augustinus'un İncil yorumcuları arasında bir **praecipuus** olduğunu ileri sürmektedir. Plotinos'un da yoğun baskısıyla Ortaçağa geçit arayan Platoncu düşünce kendisine Augustinus'un felsefesinde yer bulmakta güçlük çekmez. Yaklaşık 29 yaşına kadar devam eden Maniceist dünya görüşü, bir hristiyan olan annesinin de yardımıyla değişir ve oldukça geç bir yaşında 'hakikat aşkı'nın aydınlığında bulur kendini. Ona göre "hakikat insanın içindedir: **Veritas est in homine.**"** Algılar, duyular ona göre yanıltıcıdır; bunları aşmak gerekir. Tanrı hakikatin kendisidir ve **Deus in homine*****'dir, yani Tanrı insandır; öte yandan da **Homo in Deo******'dur, diğer deyişle, insanın kendisi de Tanrı'dadır. Bunu anlamaya çalışmak, ona göre felsefe yapmaktır. Felsefe insanın kendisiyle uğraşmasıdır.¹ Dolayısıyla Augustinus'un felsefesi dinsel çerçeve dışına çıkmayan bir görünüm içindedir. Ona göre doğru felsefe doğru dinle özdeş olacak felsefedir².

Augustinus'un **Tanrı Devleti (Civitas Dei)** adlı eserinde kadına bakış biçimine ilişkin kesin kullanıma açık önermeler bulmak olasıdır. Augustinus'un kadına ilişkin görüşleri bütünüyle İsa'nın konuyu ele alış biçimiyle koşutluk içindedir. Babasının bir pagan olması ve pagan bir kültüre dayalı geçmişinin izleri bu görüşleriyle birleşir. "Augustinus'un ifadesinde kadın üç biçimde, baştan çıkarıcı, eş ve anne rollerinde ortaya çıkar ve bu üç rol de kadının toplumdaki araçsal konumunu vurgular. Baştan çıkarıcı olarak kadın, şeytanın kötü emellerinin maşasıdır; eş olarak kadın, ailenin düzen içindeki dinginliğini gözeten kocasının maşasıdır; ve anne olarak kadın, Tanrı'nın yaratıcılığının maşasıdır."³ Kadın, Augustinus'a göre, hem kutsandır ve hem de lanetlenir. Kutsanması kadının Tanrı Devleti'nin bir üyesi olarak iş görmesi bağlamında sözkonusu edilebilecektir. Bu ortamda kadın erkeğine hizmet edecek ve çocuklarına bakacaktır. Böylesi bir işlev-

(**) Hakikat insandır.

(***) Tanrı insandır.

(****) İnsan Tanrı'dadır.

- (1) **Ortaçağda Felsefe**, Betül Çotuksöken - Saffet Babür, Ara Yayınları, İstanbul, 1989, s. 52.
- (2) Krş. Akt. Armand Maurer, **Medieval Philosophy**, Pontifical Institutes of Medieval Studies, Wetteren, 1982, s. 4, **De Vera Religione**, V, 8; PL 34, 126.
- (3) **History of Ideas on Woman**, Rosemary Agenito, G.P. Putnam's Sons, 1977, NY, s. 74.

sellik kutsanmak için yeterlidir. Kadının Yeryüzü Devleti'nde bir seks nesnesi olarak işgörmesi ise, onun lanetlenmesi için yeterli bir gerektir.

Kadının doğal yapısı, onun, kocasına hizmetçilik etmesi ve çocuklarını büyütmesini gerekli kılmaktadır. Kadının kutsanmış durumu bile, görüldüğü gibi, onun, insana özgü temel sayılabilecek davranışlardan sakınması gerektiğini göstermektedir. İnsan ilişkileri bakımından kadının yerinin bu dar çerçeveye sınırlanıp sınırlanmayacağı bir tartışma konusu bile yapılamayacakken, kadının Yeryüzü Devleti'nde bir seks nesnesi olarak nitelendirilmesi onun insan ilişkilerindeki yerinin, her iki durumda da, herhangi bir kıpırdamaya yer vermeyen doğal bir sabitliği içerdiğini göstermektedir.

Benzer yaklaşıma başka dinlerde de rastladığımız böylesi bir anlayış, kadın-erkek dikotomisini bir yana bıraktıkta, türünün özelliklerini paylaşan iki bireyden birine hangi nedenlerden dolayı bir eksiklikler varlığı gözüyle bakıldığı sorusuna, insanlığı tüm bir geleceğinde ilgilendirecek yanıyla, yeterli ve inandırıcı yanıtlar üretme yolunda pek fazla yol alamayacaktır.

Augustinus, kadının, erkeğe üreme işinde yardım etmesi için Tanrı tarafından yaratıldığını söylemektedir. Kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Ancak bu iş yapılırken erkekte herhangi bir eksilme olmamıştır. 'Emanatio' kuramının bu oluşumdaki yansıması Yaratıcı'nın kendisinde herhangi bir eksilmeyi gerektirmeyecektir. Bu bakımdan Adem'in 'Imago Dei' bir varoluşa sahipliği onu Tanrı'sına olanaklı durumlar içinde en yüksek şekilde yaklaştırmış, neredeyse kadına can veren o (Adem) olmuştur. Gelenekçe kabul gören yaklaşım insanlığın, formunu Adem'den aldığı yoldadır⁴.

Augustinus **Tanrı Devleti'nin** üçüncü bölüm, onikinci kitap, yirmialtıncı kısmında formdan ne anladığını ortaya koymaktadır. Ona göre form iki biçimde söz konusudur: İçsel ve dışsal. Her maddesel bedenin bir içsel formu vardır, bir de dışsal formu. Tanrı insanı yaratırken bu iki formu da ona vermiştir. Adem'in formunu da Havva ve ondan sonrakilere veren O'dur. Böylesi bir yaklaşım yeniden-üretim koşullarını da bütünüyle Tanrı'ya bağlamaktadır. İlk bakışta üremenin bir aracı olarak yaratılan kadının bu işte çocuklarına can verdiği ve dolayısıyla formunu çocuklarına aktarıcı kimlikte olduğu düşünülürse de bu yol biraz önceki yaklaşımla tıkanmaktadır. Kendisinden yaklaşık olarak sekiz yüzyıl sonra dünyaya gelecek olan Aquinas'ın da üzerinde durduğu gibi kadın, Augustinus'a göre 'Creator' değil, ancak 'productor'dur. Yeryüzüne ilişkin, bedensel ya da yarı-ruhsal,

(4) Krş. *History of Ideas on Woman*, s. 76.

şeylerin üretimiyle ilgili her ne varsa Tanrıca ilkelendirilmiş bir işleyiş vardır savını güdüyor Augustinus⁵.

History of Ideas on Woman adlı kitabın 'Woman as Auxiliary and Subject to Man' adını taşıyan bölümünde Augustinus'un **Tanrı Devleti**'nden alınan pasajlarla onun kadına bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Augustinus, insanın yeryüzüne düşmesine neden olan ilk günah ile ve bunun oluşumuyla kadın arasındaki ilişkinin belirgin duruma getirilmesine çalışmaktadır.

Evrenin başlangıcında bütün hayvanlar birarada yaşamakta ve iki insana hizmet etmekteydiler. İnsanların Tanrı'nın gözündeki önemi şeytani kışkırtmış ve gözden düşmeleri için onlara bir oyun oynamıştır⁶.

Augustinus'a göre kadın, insan birliğinin zayıf kısmını oluşturduğu için şeytan yılan kılığında doğrudan kadına yönelmiştir. Çünkü, Augustinus'a göre, şeytan hiç bir zaman erkeğin kendisinin aldatıcı sözlerine boyun eğceğini, bunlara kulak vereceğini düşünmedi. Augustinus, **Tanrı Devleti**'nde kadının doğrudan doğruya şeytana uyduğunu ve günah işlediğini; ancak Adem'im bu günahta doğrudan bir payı olmadığını söylemektedir. Çünkü, Adem, ona göre, cennette yalnız kalmanın dayanılmaz acılarına katlanamayacağını düşünerek bu günaha boyun eğmiştir. Kadınlara olan akrabalığı bu günahı işlemede pay sahibidir⁷.

Bu noktada, konuyu daha iyi kavrayabilmek için geriye bir dönüş yapmakta yarar vardır. Augustinus, kendisi Yunanca bilmese de Platon'un etkisinde kalmış birisidir. Platon için kadın, ruhunun arzusal kısmı fazlaca çalışan bir varlıktır. Arzusal kısım, insandaki politik-ekonomik üretkenlik gibi yönlerin işlemlerini engelleyici nitelikte bir kısımdır. Bu bakımdan, Platon'a göre, kadının isterik, korkak yapısından devletle ilgili düşünceler üretmesini beklemek boşunadır. O, ancak çocuk beslemek, büyütme gibi, devletin yüksek çıkarlarının duyumsanmasının sürekli tazeliğini sağlayıcı etkinlikleri engelleyen görevleri yerine getirme yükümlülüğündedir⁸.

Augustinus da tıpkı Platon gibi, kadının, arzusal kısmı fazlaca çalışan bir varlık olduğu kanısındadır. Oysa Adem "Imago Dei" bir tarzda yaratılmıştır; dolayısıyla onun ruhsallığı kadınıkinden fazladır. Akılsal etkinliği

(5) **History of Ideas on woman**, s. 76.

(6) **History of Ideas on Woman**, s. 77.

(7) **History of Ideas on Woman**, s. 77.

(8) "The Function of Equal Education in Plato's Republic and Laws", **The Sexism of Social and Political Theory**, Clark, L., Lange, L., University of Toronto Press, 1979, ss. 3-13.

kadınunkinden daha fazla olan erkek, kadın tarafından aldatılmıştır ama, bu tam anlamıyla bir aldatılma olmamaktadır. Çünkü; insanda iki yön bulunur: ruhsal ve bedensel; buna bağlı olarak da bedensel yöne dayalı aşağı yetiler ile ruhsal yöne dayalı yüksek yetiler vardır. Zihin insan birliğindeki en yüksek yetidir ve zihnin uygun nesnesi doğru olandır. Bu durum hiç bir zaman değişmez; dolayısıyla 'zihin aldatılamaz'. Ama aldatılan yönü de vardır insanın: İmgelemi. İnsan birliğindeki en yüksek yetiye sahip olan erkeğin de yukarıdaki açıklamadan dolayı aldatılamayacağı açık kılınmaktadır. Başlangıçta ilk günahta bir ortaklık varmış gibi görünse de bu günahın bedensel yöne ilişkin aşağı yetilerce işlenmesi olasılığına yönelik inanç daha ağır basmaktadır. (Erkeği bu günahı işlemiş olmaktan kurtarmak için ortalama insan zihninin düşünemeyeceği incelikte düşüncelere rastlanmaktadır tüm bir Ortaçağ boyunca. Örneğin, hıristiyan dünyasında Adem'in uykusunda kandırılıp kandırılmadığı tartışmaları bile gündemde kalmıştı. Çünkü, bu savı ileri sürenlere göre zihnin, insan uyurken, doğru yargıda bulunma yetisi işlemez, böylece Adem günahkar olamaz.)⁹.

"Bir insan yüzünden günah yeryüzüne girdi."¹⁰ İnsan ilk günah yüzünden yeryüzüne düşmüştür ve bunun da suçlusu kadındır. Ancak insan bu günahtan kendisini kurtarabilir. Zaten Adem de, Augustinus'a göre, işleyeceği günahın affedilir türden bir günah olduğunu düşünerek bu günahı işlemiştir.

Augustinus'a göre "insan Tanrı'yı, kendisini ve komşusunu sevmek zorundadır."¹¹. Zaten insanın kendisine aşılana iki ilke vardır ki bunlar Tanrı sevgisi ve komşu sevgisidir. Kendisini sevmesi zaten bu iki ilkede içerildiği için ayrıca bu sevgiyi dile getirmek yersiz olacaktır. Tanrı sevgisine ulaşmak için kendini sevmeyi öğrenen insan, kendisini sevmesi oranında komşularını da sevmek üzere düzenlenmiş bir doğaya sahiptir ve Augustinus'a göre o (insan) bunu 'eşi, çocukları ve aile bireyleri adına' yapar. Herkese iyi davranan, hiç kimseyi incitmeyen erkeğin sağladığı düzen çevreyi yaşanır bir duruma getirmektedir. Ailesi erkeğin himayesindedir. Augustinus'a göre erkek yöneten, hane halkı ise boyun eğendir. Boyun eğen ve yönetenin olduğu aileler iyi düzene sahip toplumların kökenidirler.

Yeni-Platoncu düşüncelerin arasındaki bir düşünce Platon'dan etkilenmemiş olamazdı. Nitekim Platon için de aile reisi devletin ekonomsal üret-

(9) *History of Ideas on Woman*, ss. 77-78.

(10) *History of Ideas on Woman*, s. 77.

(11) *History of Ideas on Woman*, s. 78.

kenliği elinde tutan bir aile içi temsilcisidir. Devlet yetkesinin izdüşümsel pratik kaygılarını duyumsayan bir yapı, doğrudan kadını bastırmaya yönelmiş bir sertlik ile birleştikte, kadının zavallılığını ilan eder olmuştur. Koca karısını, ebeveynler çocuklarını, efendiler hizmetkarlarını yönetirler ve kadınlar kocalarına, çocuklar ebeveynlerine, hizmetkarlar da efendilerine boyun eğmeye, hizmet etmeye özen gösterirler¹².

Augustinus'a göre, aslında hizmet edenler emrediyor gibi görünen kimselerdir. "Çünkü" diyor Augustinus, "onlar, güçlü olma tutkusundan değil başkalarına borçlu oldukları görev duygusundan dolayı- yetkeden dolayı gururlandıkları için değil merhamet aşığı oldukları için yönetirler."¹³ Görülüyor ki kadınlar 'böylesi bir duygulanıma sahip olamayacak kadar aşağı konumdadırlar. Böylesi sorumlulukları taşıyabilmek ancak yüksek yetilere sahip insanlara, yani erkeklere verilmiş bir ayrıcalıktır.

Aile halkının Tanrı'ya ulaşmasında erkeğin büyük payı vardır. Onların Tanrı katına ulaşmaları için erkek, kendisinin hizmetindeymiş gibi görünenlere aslında hizmet eder. Tanrı katına ulaşmak için aile içi barışın önemi büyüktür. Bunu sağlamak için aile halkı sözle ve kötekle uyarılır ve doğru yola girmeleri, boyun eğmeleri sağlanır¹⁴.

Platon'un yukarıda verilen örneğinde olduğu gibi Augustinus için de "ev bir devletin başlangıcı ya da ögesi olduğu için ve her başlangıç kendi amaçlarını kendisi için referans olarak aldığı ve her öge kendisinin ögesi olduğu bütünle uyum içinde olduğu için" eviçi barış ile kamu barışı arasındaki açık ilişki ortadadır¹⁵. Erkek, eviçindeki düzen ile toplumsal düzen arasındaki uyumu, koşutluğu sağlayan, düzenleyen bir sorumluluktur.

Augustinus için kadın bir sorumsuzluklar varlığı olmaktan kurtulamaz. Ona sorumluluk adı altında verilen, kendisinden yapılması istenen şeyler insanın toplumsal yönünü yeterince çalıştıran, işlemlerini sağlayan işler değildir. Kadın bu kıpırdanamazlık, bu boyutsuzluk, tekdüzelik içinde sıkışıp kalır. Kuralların kendisine dikte edildiği bir varlıktır kadın. Augustinus'un **Tanrı devleti** yazıldığından bu yana 16 asır geçmesine karşın pek çok ülkedeki geçerli kadına bakış açısına payandalar sağlayacak durumdadır.

Ortaçağın ikinci bölümünde yaşamış, Ortaçağa ilişkin önerme değişikliğini (intelligo ut credam) yaratmış bir başka filozoftan daha söz etmek,

(12) *History of Ideas on Woman*, s. 78.

(13) *History of Ideas on Woman*, s. 79.

(14) *History of Ideas on Woman*, s. 79.

(15) *History of Ideas on Woman*, ss. 79-80.

onun kadına ilişkin bakış açısını saptamak yerinde olacaktır. Bu insan, ölümünden sonra Katolik Kilisenin temeli olarak sayılacak birisidir: Thomas Aquinas.

Thomas Aquinas büyük olasılıkla İ.S. 1225 yılında, yani Magna Carta'dan on yıl sonra, İtalya'nın Napoli kenti yakınlarındaki Roccasecca manastırında dünyaya gelir. Aquinas bir dominikendi. "Albertus Magnus'un öğrencisi olan Aquinas işlek zekasıyla çok kısa zamanda arkadaşları ve öğretmenleri arasında saygın bir yer elde etti. Arkadaşları kendisine, çevresini umursamaz tavırları ve iri cüssesi nedeniyle 'sağır öküz' adını takmışlardı. Hoca Albertus Magnus, öğrencisine takılan bu adı kullanarak Aquinas için "bu sağır öküz kükremesiyle tüm dünyayı dolduracak" demişti¹⁶.

Parlak bir zekaya sahip olan Aquinas, birkaç defa konsillerde yargılanmış (en önemlisi 1277 konsilidir); ancak daha sonra Kilise tarafından Azizlik derecesine yükseltilmiştir. Aristoteles'i en iyi yorumlayan filozoflardan biri olarak kabul edilen Aquinas'ın felsefi yapısı gene Aristotelesçi bir kimlik taşır. Bundan dolayı Aquinas'ın kadına bakışı ile Aristoteles'ininki arasında fazlaca bir ayrılık olduğu söylenemez. Doğaldır ki Aquinas, aynı zamanda bir teologdur ve dinsel dogmatizm ile de bezenir kadını ele alış.

Aquinas, kadını, ontolojik bütünlüğü içinde ele almaktadır. Kimi yazılarında kadının erkekten daha aşağı bir ontik yapı olmadığı düşüncesini bizlere duyumsatan Aquinas, bütün olarak ele alındıkta tipik bir hristiyandır. Kadın, Aquinas'a göre, erkeğe yalnızca üreme işinde yardımcı olmak üzere yaratılmış bir varlıktır. Kadının üreme işi dışında erkeğe yardımcı olması düşünülmeyecek bir durumdur; çünkü kadın erkeğe üreme işi dışında yardımcı olabilecek bir donanımda yaratılmamıştır¹⁷.

Aquinas'a göre, evrenin yaratılışını bizzat kendi iradesine bağlayan Tanrı'nın eğilimi, evrendeki farklılığı ortaya koymaktır. En altta dört ögenin bulunduğu varlık tasarımında onun üstünde bitkiler, sonra hayvanlar, sonra insanlar, onun üstünde melekler ile en üstte Tanrı bulunur¹⁸.

Buraya kadar bakılınca Aquinas'ın aslında insanlar içinde cinsiyet farkından kaynaklanan hiyerarşik bir yapıdan sözemediğini gözleyebilecek ve, Aquinas'ın "acaba?" derirtecek bir görüşü olup olmadığını merak edecektik. Ancak Aquinas, özel olarak insanlar ve genel olarak tüm canlılar içinde bir farklılık ve çokluktan sözietmekte ve bunu da 'form' denilen göstergeye bağ-

(16) Thomas Aquinas'ın Ruh Anlayışı, (Y. Lisans Tezi) O. Faruk Akyol, 1991, s. 24.

(17) Bkz. *History of Ideas on Woman*, s. 84.

(18) *Medieval Philosophy*, s. 175.

lamaktadır. Ona göre canlı edimselliğini kendi içinden alan yapıdır. Bu bakımdan dünyadaki varlıklarda yaşamsallığı devam ettirme güçleri bakımından etkin ve edilgin güçlere sahip olmak gibi bir durum söz konusudur. Bazı canlılar kendilerinde, yukarıdaki sınıflandırmaya koşut olarak, üremenin etkin gücüne sahipken, bazıları da bu güçten yoksundur. "Yetkin hayvanlar içinde üremenin etkin gücü erkek cins, edilgin gücü ise dişi cins aittir."¹⁹ Bitkiler için üremenin onlardaki en yüksek yaşamsal işlev olduğunu ileri süren Aquinas, benzer durumu insanlar için geçerli saymaz. Ona göre, üreme insanlar için de büyük önemi olan bir işlemdir; ancak en yüksek işlev zihinseliktir. İşte, tam da bu noktada insanlar arası farklılığı ortaya koyan formlar farklılığı kendini gösterir. Ona göre, erkek cins yalnızca üreme için dişi ile birlikte olur, cinsel birleşme dışında bu beraberlik devam etmez. Zihinsel uygulama yalnızca erkeğe verilmiş bir yetidir ve bu bakımdan onun üreme işini üstlenen kadından daha yüksek bir konumda bulunması doğaldır.

Felsefi temellendirmeleri bakımından birbirinden oldukça farklı kabul edilebilecek iki isim, Augustinus ve Aquinas, kadın sözkonusu olduğunda, aynı safta yer almakta sakınca görmezler. Kadının zihinsel işlemleri yapmaktan aciz oluşu, gerçekte sağduyuca üstlenilebilecek herhangi bir mazeretin arkasına itilemez. Hıristiyanlığa (olası) sevimli görünme çabalarının da etkisiyle Aquinas, kadını güney rüzgarlarına, kavurucu, yakıcı güney rüzgarlarına benzetir. Kadın, özürsüz ve sakat bir varlıktır ve erkekten türemiştir. Sakatlığını ve özrünü türediği varlıktan alıp almadığı sorusunu ne yazık ki kendisine yöneltemeyeceğimiz Aquinas'a göre, kadının yapısında 'maddesel bir yatkın olmayış' bulunmaktadır. Güney rüzgarı her tarafı kurutur, varlıktaki özsel nemi ortadan kaldırır, yaşamı bitirir. Oysa kuzey rüzgarı, beraberinde nem getirir ve bu da üremenin etkin gücüyle yakından bağlantılı olup tohumun, dölün gerçek yapısını bozmayan doğal bir yatkınlıktır²⁰.

Thomas Aquinas, Ortaçağın en büyük **Summa** yazarı olarak kabul edilmektedir. Yazmış olduğu **Summa Theologica** adlı eserinde hıristiyan dinini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendirecek her türlü konuda pek çok makale bulunmaktadır. Ele aldığı konuları açıklığa kavuşturmak temel isteğinden hareket eden Aquinas, bu eserin birinci kitabında (tüm eser beş kitaptan oluşmaktadır), ailenin, doğuştan gelen birlik isteğinin uzantısı olduğunu söylemektedir. Bu birlik isteği, erkeğin başatlığında kurulacak aileyi iyi düzenlenmiş aile hayatına götürecektir. Kadının bu hayatta kendi iyiliği

(19) Akt. Rosemary Agenito, **History of Ideas on Woman**, s. 84, **Summa Theologica**, Pt. 1, Q. 92, Art. 1, Respondeo.

(20) Krş. **History of Ideas on Woman**, s. 85.

için erkeğe boyun eğmesi zorunludur. Aquinas boyun eğmeyi ikiye ayırıyor: Birincisi, boyun eğenin iyiliğine yönelik işlerin ortaya konmasına yardımcı olur. Augustinus'un **Tanrı Devleti**'nde çizdiği tabloya çok yakın bir tablo da burada çizilivermektedir. Erkek ilk günahattan sonra oluşacak bu boyun eğiş aracılığıyla kadının selamete çıkmasına yardımcı olacaktır. İkinci tür boyun eğiş ise, günahattan önce vardı. Bu boyun eğme aracılığıyla boyun eğenin ekonomikal ve sivil yönden kurtuluşu sağlanabilir. Her bakımdan kadın, erkeğe boyun eğmek durumundadır; çünkü kadının karşı karşıya kaldığı durumlarda kendi çıkarlarını gözetecek muhakeme gücü yoktur. Böyle bir güç, yeti, ancak erkekte bulunabilecek şekilde bir varlık düzeni içindedir varoluş.

Genesis söylencesi hemen tüm teologlarca kullanılan bir malzemedir. Bu verimli malzemenin, Aquinas da sisteminde bolca kullanmıştır. Tıpkı Augustinus'ta olduğu gibi, Aquinas'ta da ilk insan, insan soyunun ilkelerini kendinde toplayan, barındırandır. İlk insan 'İmago Dei' (Tanrı imgesinde) tarzda bir varoluşa sahiptir. Aquinas'a göre Tanrı, nasıl tüm evrenin ilkelere sahipse, Adem de tüm insanlığın ilkelere sahiptir; tüm bir insanlık oradan türemiştir; kadın diğer bütün canlılar içinde erkeğin biçiminin verilebileceği biricik varlıktır. Kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Aquinas, Aristoteles'in **Ethica**'sında (viii, 12)²¹ belirttiği gibi kadın ve erkeğin bir aile kurma eğiliminde olduklarını kabul etmektedir. Bu birliğin reisi de erkektir. Bu reislikte, erkeğin yaratılış bakımından kadına olan önceliği de rol oynamaktadır. Yaratılışa ilişkin olarak getirdiği yorum, Aquinas'ı belki bir parça diğer filozoflardan (teologlardan) ayıracaktır. Ona göre kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmış olması, insanın birliğini imlemektedir. Kadının, erkeğin ayak kemiğinden yaratılmayışı onun köle olamayacağını imdir. Aynı zamanda, kadın erkeğin kafa kemiğinden de yaratılmadığı için kadın erkeği yönetemeyecektir. Ancak, erkek, gene de bu birlik içinde ("birlik içinde", "eşitlik içinde" değil) kadına reislik etmeli ve kadın da bu hükmedilişe layık bir şekilde boyun eğmelidir.

Kadına ilişkin söylemlerinde Augustinus kadar sert olmayı başaramayan Aquinas için kadın salt ontolojik yönden irdelenmeye açık bir tavrın ilgi odağıdır. Kanımızca Aquinas için, çağının genel yapısına uyan bir yaklaşım-

(21) Akt. rosemary Agenito, **History of Ideas on Woman**, s. 87, **Summa Theologica**, Pt. 1, 0. 92, Art. 3, Respondeo.

(*) "Her şey yer değiştirir". Ayrıntı için bkz. O. Faruk Akyol, "Thomas Aquinas'ta Bilgi ve Bilme Süreçleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996, İstanbul, s. 26.

la, Aristoteles'in konuyla ilgili söyledikleri yeterlidir. Bunun üstüne bir de, kendisinden fazlasıyla üzerine konuşulmuş Genesis söylencesindeki kadın figürü eklendikte, Ortaçağ için başarılı bir gidiş yolu tutturulmuş demektir.

Bunun yanısıra, dini bütün bir hıristiyan, bir dominiken olan Aquinas, zaten hayatı boyunca kadınlardan kaçmış, onların günaha açık bedenleri ile karşılaşmamak için elinden geleni yapmıştır. Ağabeylerinin, kendisini sınamak için odasına gizlice soktukları bir kızın vücudunu eline geçirdiği bir meşale ile dağlayacak kadar kadından çekinen Aquinas, hiçbir kadınla ilişkisi olmadan kadın hakkında hükümlerde bulunan sayısız filozoftan yalnızca biridir. Felsefi yönü bir yana bırakıldıkta, kadına ilişkin söyledikleri, onun gerçek yüzünü görmemize pek de yardımcı olamaz. Ancak kadını bir eksiklik varlığı olarak görmesi ve ona zihinsellik işlevinden yoksun bir yaşam tarzını layık görmesi, kusursuz sayılabilecek diyalektik düşünce kullanımına gölge düşürmektedir.

"Pantattorei" önermesinin üzerinden geçen yüzlerce yılın, dünyamızda toplumsal ölçekli değerler bütünlüğünde değişenin ne olduğu sorusuna, olumlu ne türden yanıtlar sağladığını sormakta yarar var.

Geçmiş, bugünü, gelecek için zorlarken açılımlarımızı, daha inançlı yaymak durumundayız. Günümüze ilişkin insan değerlendirmesinde, dinsel öğelerin ne denli büyük baskılarla geçmişten bugüne tortularını bıraktıklarını gördük. Belirlenenlerin, belirleyenlerin kafalarında oluşmuş görüntülerinin asılları denli gerçeği yansıtmadıklarına, yansıtamayacaklarına ilişkin inancın toplumda homojen bir yapıya bürünmesini sağlamak için öncelikle bunun bilincinde olmak zorunluluğu vardır. Gerek Augustinus ve gerekse Aquinas kadına ilişkin söylediklerinde ne denli içtendiler, bunu belirlemek için onlardaki bütün dinsel donanımı ayıklamak gerekecektir ve ne yazık ki bu da olanaksızdır. Geçmiş, bu konuda aydınlık gelecekleri sağlayacak kadar karanlıktır. Öğretici olan öğrenmek isteyen bilincin ta kendisidir. Bu bilinci ortaya çıkarmayı ödev saymak, karanlığı yırtacak bir girişimdir.